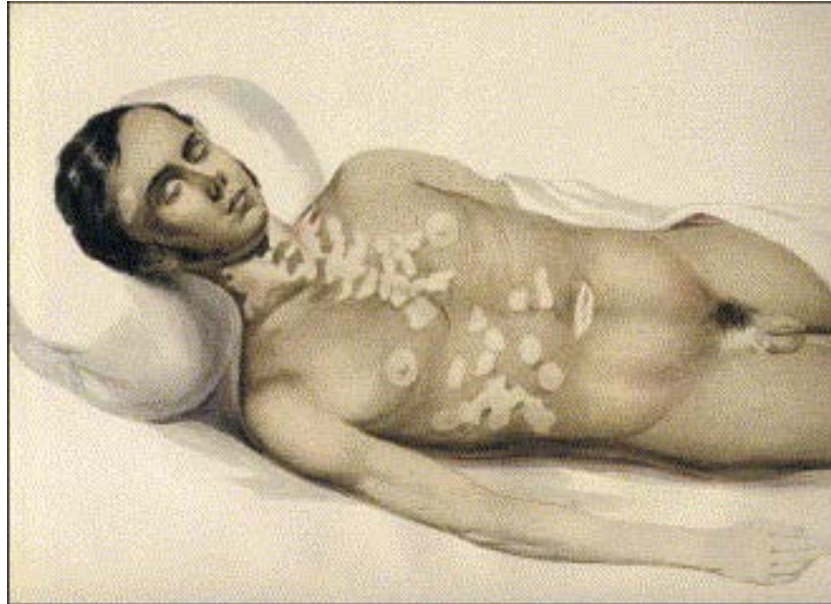

UPPSALA
UNIVERSITET

Kortisolsvikt

Thomas Addison
*On the Constitutional and Local Effects of
Diseases of the Supra-Renal Capsules*
Waren & Son, London (1855)

Magnus Isaksson
Specialistläkare
Endokrin- och diabetessektionen

UPPSALA
UNIVERSITET

32-årig kvinna ursprungligen från Bangladesh, 2 barn, arbetar som Undersköterska, söker på kvinnokliniken pga oregelbundna menstruationer i januari 2010. Önskan om att bli gravid. Konstateras ha TSH stegring om 4,85. Remitteras till husläkaren.

Vid omkontroll hos husläkaren i juni 2010. Trött.
TSH 5,80 fT4 och T3 ua. Beslutas om nya prover efter 1 år.

Följs upp i april 2013. Amenorre sedan december 2012.

S--TSH	mIE/L	0,4-4,0		15,9 *
S-Tyreoidperox ak[antiTPO]	klE/L	<34	11,6	
S--Tyroxin fritt[fT4]	pmol/L	12,0-22	12,4	
S-Trijodtyronin[T3]	nmol/L	1,3-3,1		
S--Trijodtyronin fritt[fT3]	pmol/L	3,1-6,8		

Insätts på Levaxin. TSH normaliseras men menstruationerna återkommer ej. Remitteras till kvinnokliniken oktober 2013.

Utredning på kvinnokliniken januari 2014: Ultraljud -tunt endometrium, ovarier med folliklar

S--TSH	mIE/L	0,4-4,0	3,85	
S-Tyreoidperox ak[antiTPO]	kIE/L	<34		
S--Tyroxin fritt[FT4]	pmol/L	12,0-22	14,5	
S-Trijodtyronin[T3]	nmol/L	1,3-3,1		
S--Trijodtyronin fritt[FT3]	pmol/L	3,1-6,8		
S-Prolaktin	ug/L	5-23	9,7	
S--FSH	IE/L		23	
S-LH	IE/L		32	
S--Östradiol	pmol/L		<40	
S-Progesteron	nmol/L		0,39	
S-Testosteron	nmol/L	<2,9	<0,42	
S-Könshormonbindglob[SHBG]	nmol/L	26-110	52	

Diagnostiseras med prematur menopaus (POF). Insätts på HRT.
Remitteras vidare till allmänogenetiska mottagningen då 15%
av POF-fallen har genetiskt bakomliggande orsak.
Patienten har ej premutation i FMR1-genen. Kromosomanalys
Blir ej taget

Remitteras även till endokrinmottagningen då POF kan vara associerat med andra autoimmuna sjukdomar

Lämnar prover mars
2014, men kommer ej på
återbesök

Uteblir ytterligare 2
gångar

S-TSH	mIE/L	0,4-4,0	6,30 *
S-Tyreoidperox ak[antiTPO]	kIE/L	<34	10,8
S-Tyroxin fritt[FT4]	pmol/L	12,0-22	13,9
S-Trijodtyronin[T3]	nmol/L	1,3-3,1	
S-Trijodtyronin fritt[FT3]	pmol/L	3,1-6,8	4,5
S-Prolaktin	ug/L	5-23	18,5
S-FSH	IE/L		17,3
S-LH	IE/L		20
S-Östradiol	pmol/L		202
S-Progesteron	nmol/L		
S-Testosteron	nmol/L	<2,9	
S-Könshormonbindglob[SHBG]	nmol/L	26-110	127 *
S-DHEA-SO4	umol/L	1,6-9,2	
S-Anti-Müllerskt hormon[AMH]	pmol/L	4,5-37,4	
S-17alfa-Hydroxiprog	nmol/L		
S-Tillväxthormon[GH]	ug/L		0,30
S-IGF1	ug/L	96-247	131
P-ACTH	ng/L	<46	61 *
S-Kortisol	nmol/L		262
P-Aldosteron	pmol/L		
Aldosteron/Renin-kvot	pmol/mIE		
P-Renin	mIE/L		
Autoimmunitet Akutfasproteiner			
Ovarialcell ak IgG			Påvisbar
Binjurebark ak IgG			Påvisbar
21-hydroxylas ak IgG	kE/L	<1	12 *
21-hydroxylas ak IgG	kE/L	<0,4	
GAD ak IgG	IE/mL	<5	< 1
IA2 ak IgG	kE/L	<8	< 1

Kommer slutligen till endokrinsektionens dagsjukvårdsavdelning i september 2014. Trött och nedstämd.

P--Natrium	mmol/L	137-145				139
P--Kalium	mmol/L	3,5-5,0				3,9
P--Kreatinin	umol/L	45-90				51
Pt--eGFR (Krea)	mL/mi/1,73	80-125				>90
P--Albumin	g/L	36-48				36
P--Calcium	mmol/L	2,15-2,50				2,30
P--Bilirubin	umol/L	5-25				5,1
P--Alkalisk fosfatas(ALP)	ukat/L	0,60-1,8				1,2
P--ALAT	ukat/L	0,15-0,75				0,34
P--Glukos	mmol/L	4,0-6,0				6,0
P-Kolesterol	mmol/L	<5,0				
P-HDL-kolesterol	mmol/L	>1,2				
P-LDL-kolesterol	mmol/L	<3,0				
P-LDL/HDL		<5,0				
fP-Triglycerider	mmol/L	<1,8				
P--ASAT	ukat/L	0,25-0,60				0,48
Hormoner						
S--TSH	mIE/L	0,4-4,0				5,84 *
S-Tyreoidperox ak[antiTPO]	kIE/L	<34				
S--Tyroxin fritt[FT4]	pmol/L	12,0-22				14,3
S-Trijodtyronin[T3]	nmol/L	1,3-3,1				
S--Trijodtyronin fritt[FT3]	pmol/L	3,1-6,8				4,9

Lågdos kort synacthentest:

P--ACTH	ng/L	<46			28	
S--Kortisol	nmol/L		251		303	

Blodtryck: Liggande 110/50 Stående 100/50

Insätts på substitution med Hydrokortison

UPPSALA
UNIVERSITET

Utvecklar yrsel och salthunger och får då tillägg av
Florinef december 2012.

Genomgått provstimulering via fertilitetsklinik, ingen
follikel utveckling sågs, mycket låga östrogennivåer.

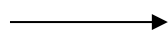

Binjurebarken

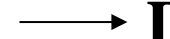
Kolesterol

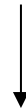
Pregnenolon

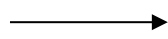
17-OH Pregnenolon

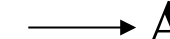
DHEA

Progesteron

17-OH-Progesteron

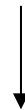
Androstendion

Deoxycortikosteron

11-Deoxycortisol

Korticosteron

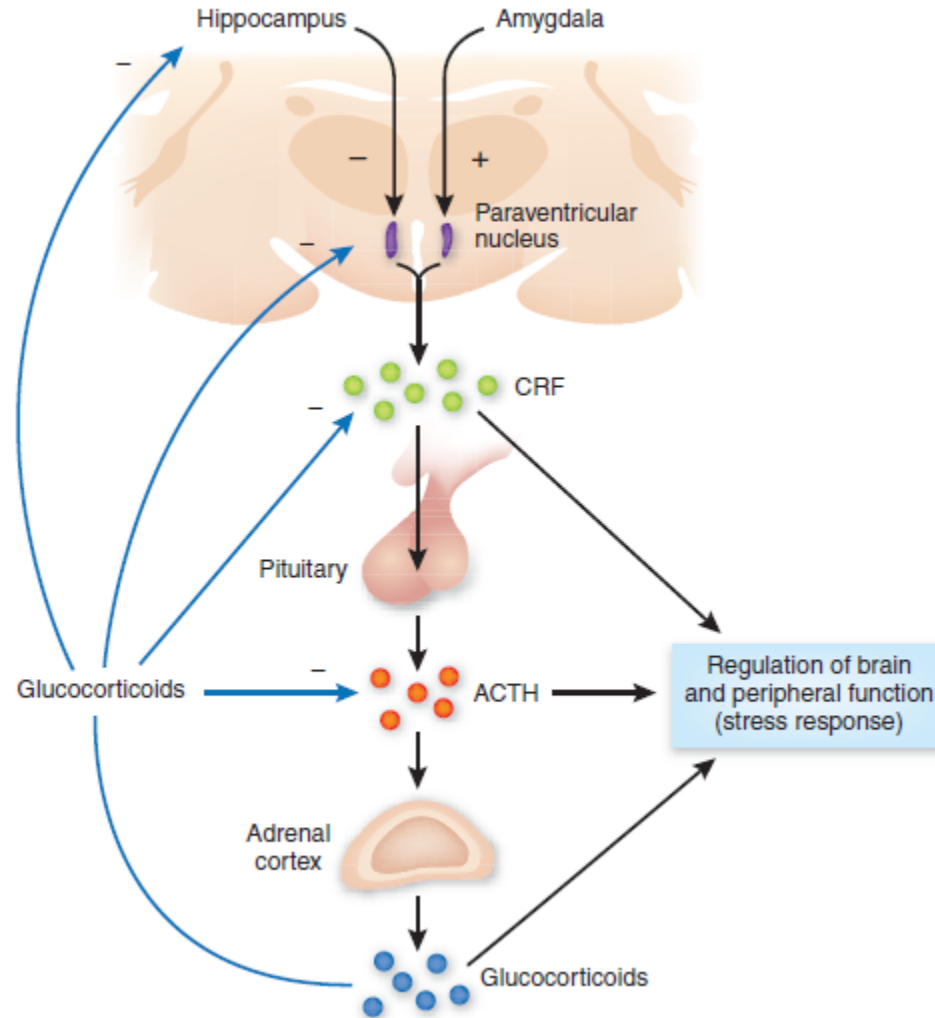
Kortisol

Aldosteron

Primär, eller sekundär binjurebarkssvikt?

Klinik - Primär binjurebarkssvikt

Kortisolbrist

- Hyperpigmentering
- anorexi, illamående
- Kräkningar och diareer
- Led och muskelvärk
- Viktnedgång

Aldosteronbrist

- Ortostatisk hypotension
- Saltbegär

Androgenbrist

- Libido minskar
- Apokrin svettsekretion upphör
- Axillarbehåring minskar

- Hyponatremi 88%
- Hyperkalemi 64%
- Hyperkalcemi 6%
- Hypoglykemi ?
- Anemi 40%
- Eosinofili 17%
- Azotemi 55%
- TSH stegring

UPPSALA
UNIVERSITET

Klinik -Sekundär binjurebarkssvikt

- Symtom på kortisol- och androgenbrist
- Symtom beroende på brist från andra hypofyshormoner
- Hyponatremi

Hyponatremi vid binjurebarkssvikt

- Vid primär binjurebarkssvikt förloras Na i urinen pga aldosteronbristen vilket leder till minskad blodvolym – livshotande.
- Vid sekundär binjurebarkssvikt ger CRF påslaget ett vasopressinpåslag vilket ger ökad cirkulerande vätskevolym och en utspädnings hyponatremi – långdraget förlopp inte sällan med förvirring.

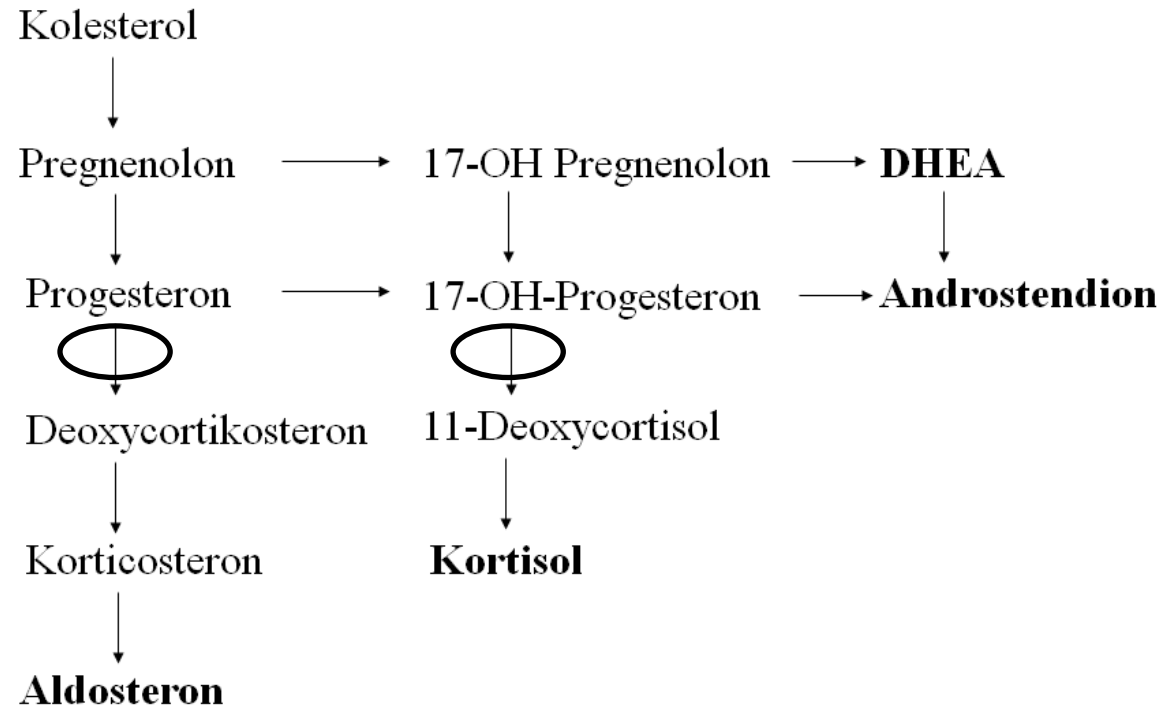
Primär binjurebarkssvikt

- **Autoimmun**
- Infektioner   TBC, HIV, Svampinfektioner (histoplasmos, cryptococcus), CMV.
- Blödning   Heparin, Sepsis
- Hereditär   Adrenoleukodystrofi, Adrenogenitalt syndrom (CAH)
- Läkemedel   Ketoconazol, Rifampicin

Autoimmun

- 4-6 fall per miljon
- Isolerad eller del i autoimmun polyglandulär sjukdom (APS)
- Antikroppar mot 21-hydroxylas markör

UPPSALA
UNIVERSITET

Sepsis

Meningokock sepsis (Waterhouse-Friderichens syndrom)
och sepsis med *pseudomonas aeruginosa*
kan kompliceras av
akuta bilaterala binjurebarksblödningar.

Misstänks när patienten blir sämre trots
behandling.

A

B

C

New Engl J Med 2001

Adrenoleukodystrophy

- 1:20000

Mutationer i ABCD1 på kromosom Xq28

- påverkar upptaget i peroxisomen

1. CNS demyelinisering

- Fenotyp extremt variabel
- Binjurebarkssvikt kan vara första symptom

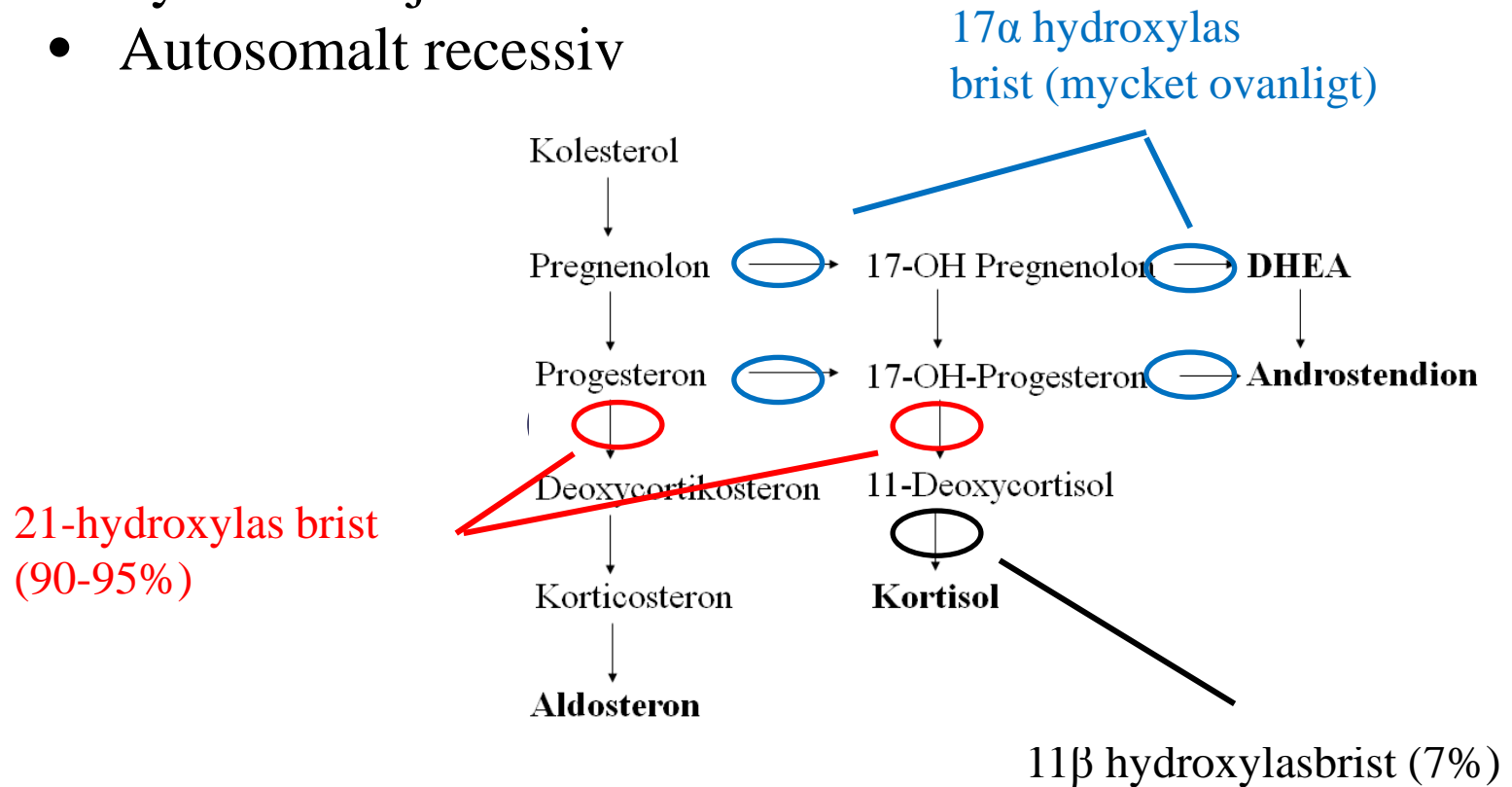
2. Binjurebarks- och gonadsvikt enbart

Diagnos: VLCFA – very long chain fatty acids

Androgenitalt syndrom (CAH)

- Brisande kortikoidsteroid syntes i binjuren
- Autosomt recessiv

Androgenitalt syndrom (CAH)

21-hydroxylas brist

- 1:10000 till 1:15000
- Har förhöjda nivåer av 17α hydroxyprogesteron

Tre former:

1. Saltförlorande (75%): Debuterar inom 2 veckor efter födseln med Addisonkris
2. Viriliserande: ♀: Tvetydigt kön vid födeseln ♂: Prematur pubertet
3. Icke klassisk: 30% har kortisolbrist ♀ PCOS bild.

11β -hydroxylasbrist

- 1:100000
- Liknar den viriliserande formen av 21-hydroxylasbrist

17α -hydroxylas brist

- Binjure och gonadsvikt. ♀ Primär amenorre ♂: Undervirilisering

Sekundär binjurebarkssvikt

- **Behandling med glukokortikoider –iatrogen binjurebarkssvikt**
- Hypofysadenom, kraniofaryngeom.
- Metastaser till hypofysen (bröst, lungcancer)
- Kirurgi
- Strålning mot hypofysen (insufficiens efter flera år)
- Hypofys apoplexy
- Granulomatösa sjukdomar: TBC,
- Postpartum infarcering (Sheehan's syndrom)
- Isolerad ACTH brist
- Hypofysit
- TRIT gene mutations
POMC processing defect
POMC gene mutations

Iatrogen binjurebarkssvikt

- 2007 behandlades 200 000 patienter i Sverige med orala glukokortikoider i 3 eller mer veckor.
- Det finns rapporter om binjurebarkssvikt för alla beredningsformer för glukokortikoider.

Orala/inhalations/topikala/okulära/intraartikulära/rektala

- Prevalensen är dock okänd
- Typ av glukokortikoid (långverkande vs kortverkande), behandlingstid, total och högsta given dos är faktorer av betydelse
- Det föreligger en betydande variation mellan individer i känsligheten för exogena glukokortikoider.

Iatrogen binjurebarkssvikt

Tabell 1. Relativa biologiska effekter hos olika syntetiska glukokortikoider i förhållande till hydrokortison

Preparat	Anti-inflammatorisk effekt	Mineralkortikoid effekt	Ekvivalent glukokortikoid-dos ^a i mg	Halveringstid ^b
Hydrokortison (kortisol)	1	Ja ^c	20	K
Kortisonacetat	0,8	Ja ^c	25	K
Prednisolon	3	Ja ^c	5	I
Metylprednisolon	5	Ja ^c	4	L
Betametason	25	Nej	0,6	L
Dexametason	25	Nej	0,75	L

a.

Dessa ekvivalenta doser är baserade på äldre osäkra in vitro-modeller på den antiinflammatoriska effekten och återspeglar inte den metabola effekten mellan steroider.

b.

"Biologisk halveringstid": K = kort (8–12 timmar), I = intermediär (12–36 timmar), L = lång (36–72 timmar).

c.

Mineralkortikoid effekt är dosrelaterad.

Iatrogen binjurebarkssvikt

- Doser som svara mot mindre än 5mg Prednisolon /dygn anses inte ge någon risk för binjurebarkssvikt.
- Behandling mindre än 5 dagar, oavsett dos, anses inte ge upphov till kliniskt relevant binjurebarkssvikt.
- Vid behandling om mindre än tre veckor med en maximal dos som svarar mot 10mg Prednisolon /dygn anses risken vara minimal.

Diagnostik -binjurebarkssvikt

- Ta prov för s-kortisol och ACTH behandla redan vid misstanke: 100mg Hydrokortison (Solu-cortef) i.v och NaCl infusion.
- Patienter med binjurebarkssvikt blir prompt bättre

Diagnostik -binjurebarkssvikt

- Diagnosen bekräftas i lugnt skede med synacthentest.
  - syntetiskt ACTH ges efter det att s-kortisol tagits. S-kortisol kontrolleras sedan efter 30 och 40 minuter och om det stiger över 500-550 föreligger ej binjurebarkssvikt

Diagnostik -binjurebarkssvikt

- Observera att s-kortisol, dU-kortisol, Na, och K. Har sina begränsningar:

S-kortisol oftast låg-normalt

dU-kortisol oftast låg-normalt

90% med binjurebarkssvikt har
hyponatremi

65% med binjurebarkssvikt har hyperkalemi

Utred orsaken

A. Vid förhöjt ACTH, kontrollera 21-hydroxylasantikroppar

1. Positiva 21-hydroxylasantikroppar
-Addisonssjukdom
2. Negativa 21-hydroxylasantikroppar
-Utred vidare: DT binjurar, DHEA, VLCFA,
17alfa hydroxyprogesteron

Utred orsaken

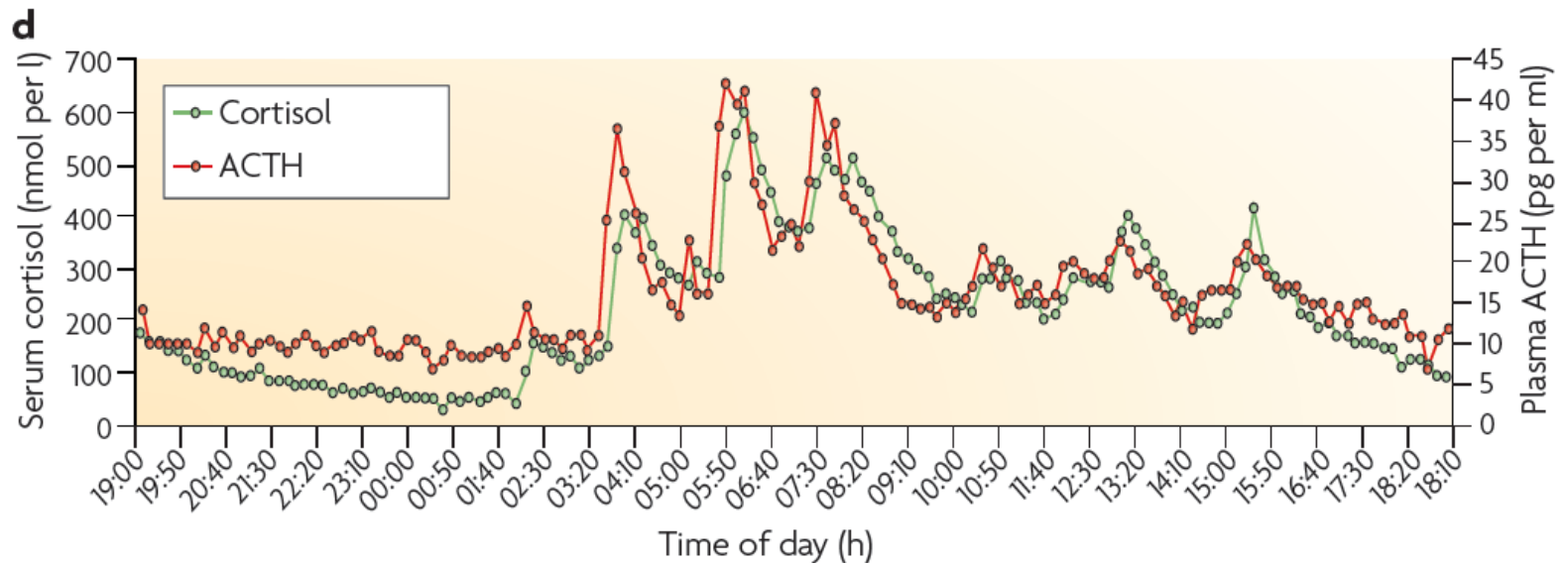
B. Vid lågt ACTH, kontrollera övriga hypofysaxlar och gör MR hypofys.

Behandling vid primär binjurebarkssvikt

1. Hydrokortison

Dygnsvariation:

Lightman SL, Conway-Campbell 2010 Nat Rev Neuroscience

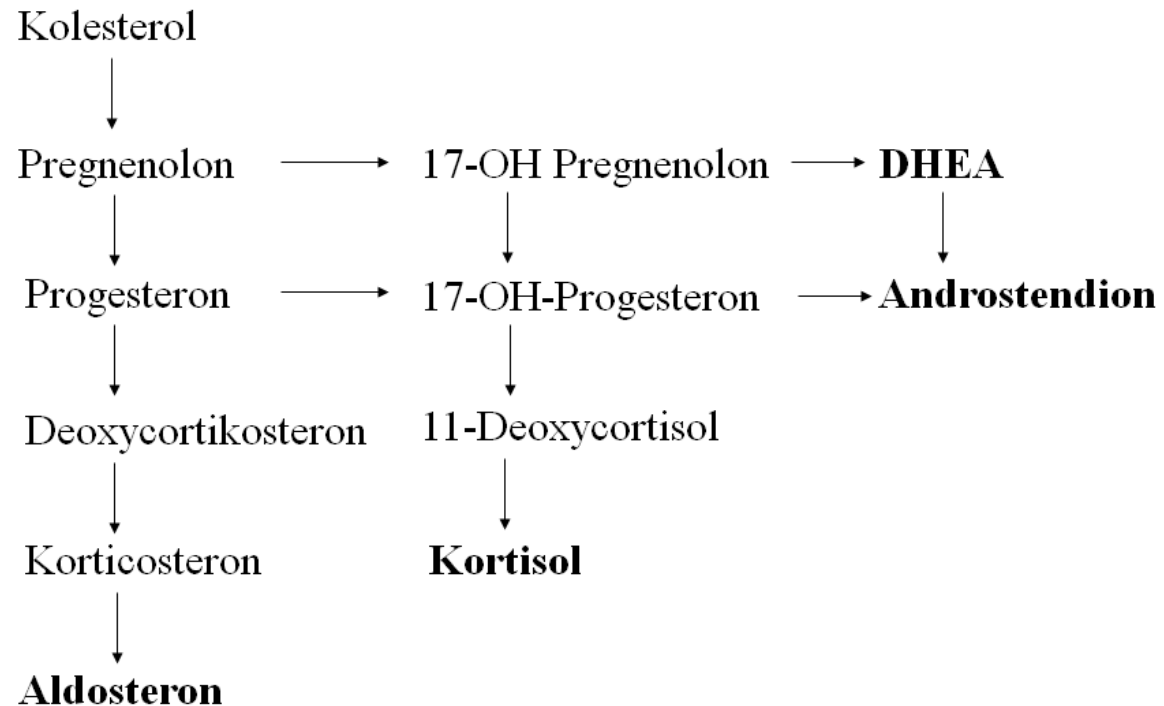
Tablett hydrokortison i 3-dos förfarande (15-20mg/dygn)
alternativt Tablett Plenadren® 1gång dagligen (Hydrokortison
utsöndras i 2 faser)

Behandling vid primär binjurebarkssvikt

2. Florinef och liberalt saltintag

3. Androgener?

Behandling vid primär binjurebarkssvikt

4. Ökade hydrokortisondoser vid annan sjukdom

- Lättare sjukdom: Öka den peroral hydrokortisondosen 2-3 gånger.
- Medelsvår sjukdom: Ge 50mg Hydrokortison i.v.
- Svårare sjukdom: Ge hydrokortison 100mgx3 i.v.
- Minor surgery: 100mg hydrokortison i.v före ingreppet
- Major surgery: 100mg hydrokortison var 8:e timma

Doserna kan vanligtvis trappas ned snabbt under loppet av 1-3 dygn

Addison kris

- Ge 1 liter NaCl 9mg/ml på 1 timme.
- Ge 100mg Hydrokortison (Solu-cortef®) i.v
- Fortsätt med riklig tillförsel av NaCl 9mg/ml
- Ge 200mg Hydrokortison/dygn

Behandling vid Sekundär binjurebarkssvikt

- Vid sekundär binjurebarkssvikt behöver man enbart substituera med hydrokortison ej med Florinef eftersom RAAS systemet är intakt
- Det saknas studier på hur patienter med sekundär binjurebarkssvikt ska öka sin medicinering vid samtidig annan sjukdom.
- Nuvarande rekommendationer baseras på klinisk erfarenhet från primär binjurebarkssvikt.

Autoimmun Addison ger ökad risk för:

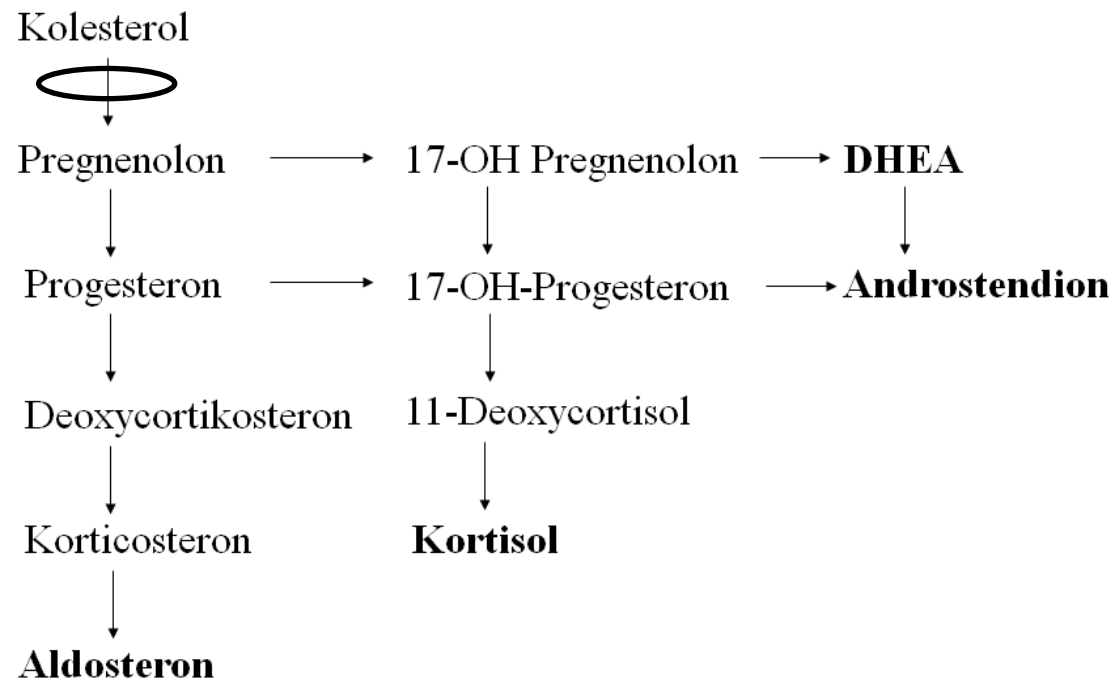
- Hashimoto tyreoidit
- Autoimmun gastrit med B12 brist
- Gonadinsuffisience (POF)
- Vitiligo
- Celiaki

Testa regelbundet för dessa tillstånd!

Premature ovarian failure (POF)

Kvinnor med autoimmun Mb Addison har 15-20% risk att utveckla POF. Antikroppar mot SCC –markör.

Patienter med autoimmun POF har 80% risk att utveckla Mb Addison inom 5 år

UPPSALA
UNIVERSITET

Tack för uppmärksamheten!